

SLAKA KYRKOGRÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

*Slaka församling
Linköpings kommun
Linköpings stift
Östergötlands län
2005*

ÖSTERGÖTLANDS LÄNSMUSEUM

Raoul Wallenbergs plats • Box 232 • 581 02 Linköping • Tel 013-23 03 00 • Fax 013-14 05 62
info@ostergotlandslansmuseum.se • www.ostergotlandslansmuseum.se

SLAKA KYRKOGÅRD

Kulturhistorisk kyrkogårdsinventering

Slaka församling

Linköpings kommun

Linköpings stift

Östergötlands län

Innehåll

Inledning	3
Bakgrund	3
Syfte	3
Kulturminneslagen och begravningslagen	3
Kulturhistorisk bedömning	4
Inventeringens uppläggning och rapport	4
Översiktskarta	5
Slaka kyrkogård	7
Kyrkogårdens omgivning	7
Utdrag ur häradskartan	7
Slaka kyrka	9
Kyrkogårdens historik	11
Beskrivning av kyrkogården	20
Översiktlig beskrivning av växtlighet mm-Karta	22
Källor och litteratur	27
Bilagor	28
Utdrag ur Sune Ljungstedts gravstensinventering, Slaka	28
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse	41
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, karta	42
Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse, lista	
Fotografier	

INLEDNING

Bakgrund

Ur kulturhistorisk synpunkt är kyrkogårdar och begravningsplatser bärare av en stor mängd information och de här platserna ger anledning till frågor av olika slag. Vad är typiskt för våra kyrkogårdar när det gäller vegetation, omgärdningar, gångar, gravvårdar m m och finns det några regionala skillnader? Vad har varit gängse bruk under olika tider och vad kan vi få för historisk information bara av att gå på en kyrkogård? Med utgångspunkt i behovet av att förbättra kunskapen om våra kyrkogårdar och begravningsplatser genomförs en stiftsövergripande kulturhistorisk inventering.

På uppdrag av Linköpings stift utför Östergötlands länsmuseum inventeringen av kyrkogårdar/begravningsplatser inom den del av stiftet som ligger inom Östergötlands län. Arbetet bekostas av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades under år 2002. Projektet beräknas vara avslutat vid utgången av år 2006. Inventeringen berör de till Svenska kyrkan hörande kyrkogårdarna/begravningsplatserna som omfattas av kulturminneslagen. Lagen gäller de begravningsplatser som är tillkomna före utgången av år 1939 och ytterligare några som skyddas genom särskilt beslut av Riksantikvarieämbetet. Denna rapport utgör en delrapport i inventeringen vars resultat kommer att sammanställas och analyseras i en stiftsövergripande rapport.

Syfte

De stiftsövergripande inventeringarnas syfte är:

- att lyfta fram och öka förståelsen för kyrkogårdarnas och begravningsplatsernas kulturvärden och att främja kontakterna mellan kyrkan och kulturmiljövården.
- att ge ett underlag för församlingarnas/samfälligheternas planering och förvaltning av kyrkogårdarna/begravningsplatserna och ett underlag för vård- och underhållsplaner.
- att sammanställa ett enhetligt och tillgängligt kunskapsunderlag med beskrivning av och historik för den enskilda kyrkogården/begravningsplatsen samt en bedömning av de kulturhistoriska värdena. Inventeringen blir samtidigt en samlad dokumentation och överblick av kyrkogårdar/begravningsplatser i stiftet från 2000-talets första decennium.
- att ge ett underlag för handläggning av kyrkoantikvariska ärenden och för bedömning av var det är särskilt viktigt att stödja insatser med kyrkoantikvarisk ersättning.

Kulturminneslagen och begravningslagen

Enligt Lag om kulturminnen m.m. (SFS 1988:950) skall Svenska kyrkans *kyrkobyggnader, kyrkotomter* och *begravningsplatser* vårdas och underhållas så att deras kulturhistoriska värde inte minskas. Tillstånd måste sökas hos länsstyrelsen för att göra väsentliga förändringar på kyrkogården. (Se vidare i bilaga om Kulturminneslagen.) Begravningslagen (SFS 1990:1144) säger att en gravvård ägs av den som betalar gravrättsavgiften. När gravrätten upphör har ägaren rätt till gravvården. Om gravrättsinnehavaren inte vill gör anspråk på gravvården inom 6 månader tillfaller gravvården upplåtaren, alltså församlingen. Vidare

säger lagen: ”Om en gravanordning har tillfallit upplåtaren och den är av kulturhistoriskt värde eller av annat skäl bör bevaras för framtiden, skall upplåtaren om möjligt lämna kvar den på platsen.

Om gravanordningen ändå måste föras bort från gravplatsen, skall den åter ställas upp inom begravningsplatsen eller på någon annan lämplig och därtill avsedd plats”.

Kulturhistorisk bedömning

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, om en familj, om stilhistoria och om begravningsstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som utifrån olika grunder bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 bör föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande, t ex material och konstnärlig utformning eller ett lokal/personhistoriskt värde. Inventeringen omfattar i första hand enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det dock gravvårdar som förvaras i kyrkan eller i lokal i anslutning till kyrkan. Ofta har dessa ett stort kulturhistorisk värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

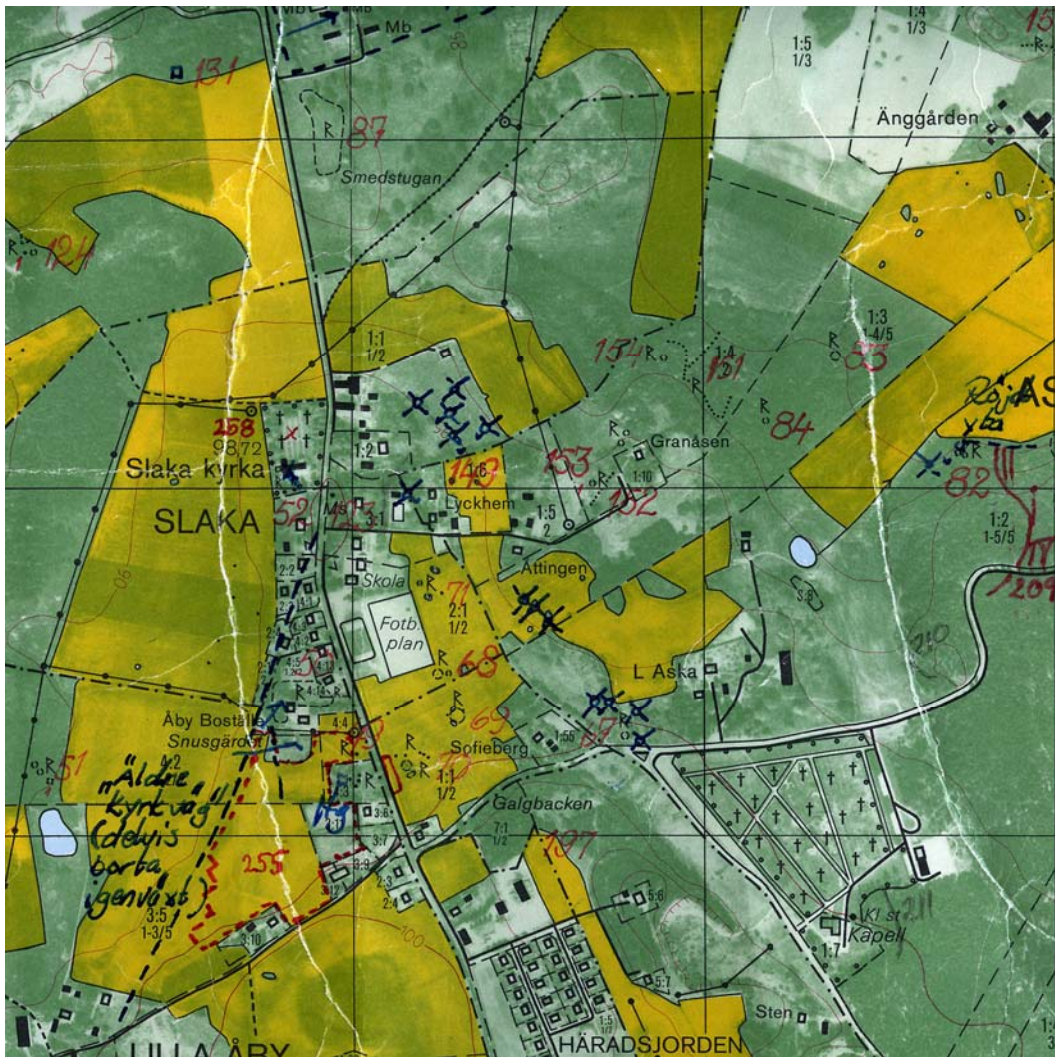
Den kulturhistoriska bedömningen görs utifrån principer som tagits fram av och fortlöpande diskuteras med representanter för Linköpings stift, länsstyrelserna i Kalmar, Östergötland och Jönköping samt läns museerna i Jönköpings och Kalmar län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild kyrkogårds egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkogårdar i stiftet och i övriga landet. Inför varje planerad förändring skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Den kulturhistoriska bedömningen utgör underlag för beslut om vilka åtgärder som kan vara berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Inventeringens uppläggning och rapport

Rapporten består av en historik över kyrkogården samt en beskrivning i ord och bild av kyrkogården som helhet och de olika kvarteren/områdena. En kulturhistorisk bedömning görs av varje kvarter/område samt över kyrkogården i dess helhet. Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering samt en arkivgenomgång. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit läns museets topografiska arkiv och Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet i Stockholm.

Uppgifter har vidare hämtats från aktuell litteratur däribland hembygdslitteratur. I viss mån har lantmäteriets handlingar och kartor nyttjats. De i rapporten redovisade arkivuppgifterna utgör en sammanfattning av genomgångna arkiv och ska inte ses som en komplett beskrivning av händelser i kyrkogårdens utveckling. Arbetet inkluderar en omfattande fotodokumentation varav ett antal bilder presenteras i rapporten. Delar av inventeringsmaterialet görs tillgängligt via Kulturmiljövårdens bebyggelseregister, ett informationssystem som förvaltas av Riksantikvarieämbetet (www.raa.se).

Fältarbete och rapport har utförts av antikvarie Olle Hörfors, Östergötlands läns museum 2005. Rapporten finns tillgänglig på Linköpings stift, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Östergötlands läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Utsnitt ur ekonomiska kartans blad 085 47 Slaka med kyrkogården i mitten. Kyrkan ligger i norra ändan av Slakaåsen med ett markant läge mot norr. Platsen var mycket central under forntiden vilket markeras av ovanligt stora mängder fornlämningar. Söder om kyrkan ligger bland annat den stora domarring, där Hanekinds häradsting ska ha ägt rum under forntiden (RAÄ 69). Tinget flyttades senare till kyrkbacken och tingsgården utanför denna, där det var beläget i modern tid. Den tillhörande avrättningsplatsen låg vid Galgbacken (RAÄ 197). SÖ om kyrka ligger Linköpings stads moderna begravningsplats vid Lilla Aska.

På Slakaåsen har det funnits bebyggelse så länge som det över huvudtaget varit möjligt. Söder om kyrkan vid det nya bostadsområde som på kartan är markerat RAÄ 225 har lämningar efter eldstäder givit dateringar som visar att det varit bebott redan under slutet av istiden. Här liksom direkt öster om detta område (RAÄ 68, 69, 70 och 71) finns lämningar av mycket omfattande gravfält från järnåldern. Bland dessa den redan omtalade domarringen.

Vid det försvunna torpet Grytan, beläget på den gamla galgbacken påträffades under slutet av 1800-talet Sveriges enda kända ekistegrav från äldre bronsålder. Ekistorna bevarar genom sina syror i fuktigt tillstånd organiskt material mycket väl, hud kläder, hår mm kan vara mycket välbevarat, vilket flera fynd från Danmark visat. Fyndet i Slaka är inte sakkunnigt framtaget enligt en berättelse sägs en medverkande ha berättat att ”bronserna tog vi hand om, men klädtrasorna slängde vi”. På detta sätt förstördes större delen av vad som förmodligen skulle ha varit landets finaste fynd från perioden. Bronserna som är av hög kvalitet förvaras i Östergötlands länsmuseum.

Från den äldre järnåldern finns en omfattande bebyggelse i socknen. I öster ansluter det gamla militära övningsområdet med några av landets bäst bevarades miljöer från perioden. Vid Mjärdevi har omfattande boplatsslämningar från äldre järnålder undersökts och från Gålstad i väster finns fynd av en fullt utrustad krigargrav från ca år 0.

Flygbilden från 1991 visar landsbygdskyrkan längst norr ut i Slaka by, bildat kring gamla Kalmarvägen. Bortom den gula åkern syns Lambohovs herrgårds tak. I bakgrunden syns den allt närmare krypande staden med förorterna Lambohov och Mjärdevi. I hagmarken mellan Lambohov och kyrkan ligger ett välbevarat järnåldergravfält (RAÄ 87).

När den första kyrkan i Slaka uppfördes under tidig medeltid var alltså platsen sedan länge etablerad som administrativt och religiöst centrum i Hanekinds härad.

Kulturmiljön kring Slaka anses vara av riksintresse och den finns med i Riksantikvarieämbetets lista över dessa med nr E31. ”Herrgårdsmiljö och sockencentrum på dominerande parti av Slakaåsen. (Fornlämningmiljö). Lambohovs 1700-talsherrgård, byggd efter ritningar av Jean Eric Rehn, med värdefullt och enhetligt utformat byggnadsbestånd och engelsk park. Slaka 1700-tals kyrka med medeltida torn. Kyrkby med prästgård från 1856 och tre generationer av skolhus. Gammal häradstingsplats och en stor domarring samt järnåldersgravfält.”

SLAKA KYRKOGRÅRD

Kyrkogården ligger på Slakaåsen längst norr ut i Slaka by.

Kyrkogårdens omgivning

Kyrkan ligger längst norrut i själva kyrkbyn på ett avstånd av ca 1,5 mil från Linköpings centrum. Stadens har idag nått fram till socknens nordligaste delar, där slättbyarna Mjärdevi och Slestad liksom stora delar av Lambohov blivit stadsdelar.

Socknen omfattar både flack slättbygd, främst i nordväst (Bröttjestad, Berga, Naterstad m. fl) samt mer blandad bygd i öster (Aska, Åsmestad, Åsdymlingen). Stora delar domineras av den nordsydligt löpande Slakaåsen.

Slaka kyrkby på häradskartan från 1870-talet. I mitten kyrka och kyrkogård. Kyrkogården har samma utsträckning som idag och en trädkrans har markerats. Söder om kyrkogården ligger det dåvarande skolhuset. Längst i norr den omfattande herrgårdsanläggningen vid Lambohov.

Slaka finns omnämnt första gången 1247, då ortnamnet skrivs "slacu". Namnet kan härledas till ett ord för sluttning (Lindqvist 1988, Feldt 2005). Platsens historia går dock betydligt längre tillbaka i tiden.

Kyrkan gränsar åt alla håll utom i norr till öppen åkermark. I norr ligger ån och den enda gård som ligger kvar på den ursprungliga bytomten. Alla de övriga flyttades söderut vid laga skiftet 1867.

Direkt söder om kyrkogården ligger den nya parkeringen på den plats där prästgårdens ekonomibyggnader tidigare fanns. I SÖ ligger den gamla prästgården som numera är kyrkogårdsvaktmästarens bostad. Båda gårdarna intill kyrkan har huvudbyggnader med 1950-talsutseende. Några hundratal meter söder om kyrkan ligger det gamla sockencentrat med skola, bygdegård, f d klockarbostad och det före detta ålderdomshemmet.

Slaka kyrka

Den äldsta kända kyrkan på platsen uppfördes av sten sannolikt i slutet av 1100-talet. Den bestod troligen av ett rektangulärt långhus med smalare kor med absid. Ett torn av kalksten uppfördes därefter vid kyrkans västra gavel. Tornet, som fortfarande är bevarat, har en bredare bottenvåning med s k höfter. De nedre tornhöfterna har sannolikt anslutit till den gamla kyrkans långhustak. Tornets bottenvåning har invändigt en ovanlig anordning med kraftiga tunnvälvda nischer. Det har spekulerats i huruvida tornets bottenvåning är samtida med den äldre stenkyrkan. Tornet har senare under medeltiden byggts på.

Slaka kyrka och kyrkogård sett från norr.

Kyrkobyggnaden har sedan under senare delen av medeltiden byggts om så att den fick salskyrkans plan. Enligt anteckningar utförda av den i socknen födde riksantikvarien Johan Hadorph, skulle kyrkan 1470 försetts med ett nytt korparti och samtidigt blivit valvslagen och försedd med kalkmålningar. Sannolikt anskaffades samtidigt ett nytt altarskåp, vilket är utfört i en verkstad i Lübeck. En sakristia tillbyggdes även under medeltiden. För att erhålla mer bänkplatser utvidgades kyrkan åt söder 1689. Riksantikvarie Hadorph motsatte sig det i hans tycke grova ingreppet i medeltidskyrkan. Tack vare en bevarad plan över kyrkan 1787 kan man få en uppfattning av dess utformning innan den omfattande ombyggnaden 1781. Kyrkan hade då troligen kvar sin utformning efter 1689 års utvidgning. De östra murarna är på planritningen stöttade med strävpelare eller stödmurar.

I mitten av 1700-talet påbyggdes tornet med en för byggmästare Petter Frimodig typisk hög spira. Frimodig (d. 1766) var byggmästare från Linköping och ofta anlitad i samband med kyrkobyggen. Karakteristiskt för hans kyrkor är just de höga tornspirorna, som även finns på t ex på Horns kyrka. Redan 1775 måste den dock tas av ca 18 meter eftersom den övre delen var alltför instabil. Arbetet utfördes av byggmästare Peter Andersson och murmästare Måns Månsson i Linköping. Redan i mitten av 1700-talet hade församlingen påbörjat diskussioner om att uppföra en ny kyrka. Först 1781 fick samma bygg- och murmästare i uppdrag att uppföra ett nytt långhus intill det medeltida tornet. Vid en murverksdokumentation som utfördes i samband med putslagningar 1999 kunde antikvarie Jan Eriksson på Länsstyrelsen i Östergötland konstatera att långhusets murverk i sin helt är uppfört 1781. Murverket består delvis av återanvänd medeltida kalksten. I murverket påträffades även stenar från en portalomfattning, sannolikt den medeltida kyrkans sydportal.

Kyrkan fick ett för tiden ganska traditionellt utförande med ett ljus och luftigt kyrkorum med trätunnvalv. Kyrkorummet försågs med ny inredning tidens gustavianska stil. Arkitekt Olof Tempelman uppgjorde ritningar till altarpuppans och orgelfasaden. De tillverkades av bildhuggaren Jonas Berggren, som även målade altartavlan. Berggren (1715-1800) var både bildhuggare och målare och utbildad i såväl Kalmar som Stockholm och har utfört arbeten i flera kyrkor i stiftet. Den ersattes 1801 av en ny altartavla, som är målad av Pehr Hörberg. Målaren, tecknaren, grafikern och skulptören Pehr Hörberg (1746-1816) var sin tids mest anlitade kyrkomålare. Han har målat 87 altartavlor varav 57 i Östergötland. Orgeln byggdes av orgelbyggare Per Schiörlin. Schiörlin (1736-1815) var lärlunge till Linköpings stifts förste orgelbyggare Jonas Wistenius. Schiörlin övertog hans verkstad 1777 och har tillverkat ett 70-tal orglar i länet. Kyrkan invigdes den 3 augusti 1783 i närvaro av prinsessan Sophia Albertina, varvid kyrkan blev uppkallad efter henne. I samband med invigningen skänkte prinsessan en rad vackra textilier till kyrkan.

Sannolikt fortsatte problemen med tornspiran för 1855 fick byggmästare Jonas Jonsson i Linköping i uppdrag att bygga om tornavslutningen. Den ritning som visar ombyggnadsförslaget visar en kyrkobyggnad med brutet tak. Huruvida kyrkan ursprungligen hade ett brutet tak som nu ersattes av ett sadeltak är oklart. Tornet försågs dock med den nuvarande åttkantiga lanterninen och spiran. I interiören ersattes de ursprungliga bänkarna med nya bänkar och i bänkkvarter lades golv av sexkantigt tegel.

I slutet av 1930-talet blev det aktuellt att renovera kyrkan och arkitekt Johannes Dahl i Tranås gjorde ett ombyggnadsförslag. En av de största förändringarna var att flytta uppgången till tornet från vapenhuset till en ny muröppning från orgelläktaren. Vidare så upptogs en ny ingång till sakristian på den västra muren. Bänkinredningen moderniserades och gjordes mer bekväm och bänkarna på läktarens norra sida togs bort för att ge plats för kören. Kyrkorummet fick även en ny färgsättning som återgick till den ursprungliga färgsättningen.

Vid nästa ombyggnad, som utfördes 1980 under ledning av ingenjör Ture Jangvik i Linköping, var målsättningen att bereda mer plats i koret för kören samt tillgodose speciella utrymmen för söndagsskola i samband med gudstjänst. "Församlingen anser att behovet av att taga hand om barn under gudstjänst kommer att öka vid utbyggnad av Lambohovs bostadsområde som ligger inom Slaka församling". Därefter har kyrkobyggnaden framför allt varit föremål för exteriöra vård- och underhållsinsatser.

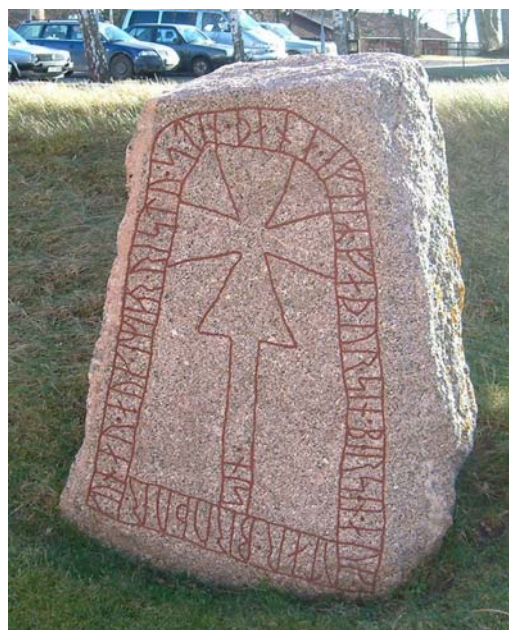
Kyrkogårdens historik

Uppgifter om kyrkogårdens historik har i huvudsak hämtats från Östergötlands läns museums topografiska arkiv och bibliotek. Uppgifter om äldre lantmäterikartor är hämtade från Lantmäteriets websida.

Slaka kyrkogård bör vara från tidig kristen tid, sannolikt fanns den redan kring mitten av 1000-talet. Möjligen avbildas Slakas första stavkyrka på två av de runstenar som står på kyrkogården.

Flera runstenar är kända från Slaka kyrkogård. Idag finns tre kvar, två på kyrkogården (ÖG 118 och ÖG 121) och en i tornets vapenhus (ÖG 117). Runstenarna ÖG 119 och 120 är numera försvunna.

ÖG 117 är den äldsta av runstenarna och uppges ursprungligen ha suttit inmurad ”i Slaka kyrkeport innantill” en senare uppgift talar om södra ringmuren. Stenen uppges av Brate vara försvunnen (Brate 1911 sid 113). Stenen återfanns 1971 och låg då mycket riktigt i södra kyrkogårdsmuren. Den kunde lätt identifieras genom att en äldre teckning av den fanns. Stenen är skadad, ristad med stora runor och helt oornierad. Dateringen är tidig vikingatid. Tolkningen är : 1:a raden uiR bath tio itin thin och av andra raden i ia ii ha ii a mniil dvs för första raden .....ver bjöd åvägobringa denna sten. Den andra raden saknar tolkning.

De två runstenarna från Slaka kyrkogård. Båda har runslingan arrangerad så att en hårt stiliserad bild av en enkel stavkyrka i genomskärning bildas. Detta förstärks av att den ena kröns av ett kristet kors.

Runstenen i tornets vapenhus är ristad med runor på 800-talsmanér med stora runor.

Den uppgavs på 1600- talet vara inmurad i södra kyrkporten och på 1800-talet i södra ringmuren. När Brate skrev Östergötlands runinskrifter 1911 var den försvunnen.

1971 påträffades den igen och låg mycket riktigt i södra kyrkogårdsmuren. Den togs då ut och sattes upp på sin nuvarande plats.

Halva texten har inte kunnat tolkas.

ÖG 118 uppges på 1600-talet ligga i södra kyrkogårdsmuren. Sedan åtminstone 1875 har stenen stått på nuvarande plats. Runslingan har form av en stiliserad stavkyrka med ett kors inuti. Text ”kunar auk emikr restu sten thana eftiR fathur sin bersen au kutar bruthur sin” Gunnar och Heming reste denna sten efter Berse, sin fader och Ottar sin broder.

ÖG 119 fanns på 1600-talet i kyrkans södra mur. Den är numera försvunnen, texten som är känd löd ”sikton riti stin thoi ifter ufata fatthur sin buta kuth” Sigdan reste denna sten efter Oväte sin fader, en bonde god.

ÖG 120 fanns på 1600-talet också i den södra kyrkomuren, den är i likhet med ÖG 119 numera försvunnen man har en känd text ”krimulfr resti stin iftR thurburn fathur sin” Grimult reste stenen efter Torbjörn sin fader.

ÖG 121 låg också ursprungligen i södra kyrkogårdsmuren och har sedan åtminstone 1875 stått uppställd på nuvarande plats. Stenen har runslingan applicerad som en stiliserad kyrka med ett kors på taket. Texten lyder ”asmutr auk ther bruthur restu sten eftiR sarta fathur sia” Åsmund och hans bröder reste stenen efter Svarte sin fader.

Den äldre stenen (ÖG 117) bör kopplas till tingsplatsen medan de fyra yngre endera stått som gravmonument på den tidigaste kyrkogården eller på tingsplatsen.

Kyrkogården har en från det vanliga kraftigt avvikande utformning. Vanligen ligger de tidigmedeltida kyrkorna placerade relativt tätt intill kyrkogårdens norra mur och har sin huvudutbredning i söder. I Slakas fall är det tvärtom och kyrkogården har sin största utbredning i norr, medan den södra sidan är mycket liten. Kyrkogården är också ovanligt stor för att vara en medeltida landsbygds kyrkogård. En blick på gravkartan ger en antydning om att kyrkogården skulle kunna vara utvidgad mot norr, med den halva som finns norr om den öst-västliga grusgången.

1970 genomfördes en uppmätning av på kyrkogården framkomna murlämningar (Nilsson 1971). Murarna hade påträffats vid gravgrävning på platserna 167-68. Nilsson uppfattade murarna som medeltida men hade på grund av det trånga schaktet inte möjlighet att avgöra vad de hade haft för funktion. Hon föreslår en murad grav eller en medeltida avgränsningsmur men avstår från tolkning. Om det är en medeltida bogårdsmur som påträffats stämmer dess läge mycket väl med en tänkt ursprunglig utsträckning fram till den öst-västliga grusgången.

Den tidigaste karta som finns över kyrkogården (se nedan), visar emellertid att kyrkogården 1699 hade samma utbredning som idag. Detta innebär att om en utvidgning gjorts så är den mycket tidig.

Arealavmätning över Slaka från 1699. I mitten finns en schematisk bild av kyrkan och texten "Slaka kyrkogård". Söder om kyrkan är en klockstapel markerad. Kyrkogården verkar redan då ha samma utsträckning som idag.

Förhållandena med kyrkogårdens utbredning skulle kunna vara den anpassats till att tingsplatsen upptog området söder om kyrkan.

Sammantaget ges en bild av den ursprungliga kyrkplatsen med en liten stavkyrka uppförd i anslutning till Hanekinds härads tingsplats. På samma ställe har flera minnestenar med runinskrift rests, endera på tingsplatsen, eller kyrkogården. Från början torde dessa dock ha varit en och desamma.

Inga medeltida gravar och ingenting om det medeltida gravskicket är känt från Slaka som däremot äger bevarade gravvårdar från mitten av 1600-talet och framåt. Äldst av dessa är den monumentala minnessten med lång text som är inmurad i södra väggen på kyrkan

Epitafium över Nikolaus Johannesson och Anna Johannesdotter på Haddorp, döda 1644 respektive 1648.

Stenen är en minnessten över föräldrarna till den förre riksantikvarien Johan Hadorph, döda 1644 och 1688. Hadorph var en av de första på sin post och arbetade med insamling av folkliga ballader, översättning av runtexter mm.

Han var född på och ägde Haddorp (från vilket han tog sitt namn) och det närbelägna Greby i Slaka socken och var en stor tillskyndare av kyrkan, till vilken han bland annat skänkte ett orgelverk. Stenen har en mycket lång text på latin¹ och är huvudsakligen en lång hyllning till en högt älskad moder.

Inventaret av äldre gravvårdar inventerades och ritades till större delen av, av Sune Ljungstedt mellan 1983 och 1988. Ljungstedts inventering upptar 16 nummer i vilka de tre runstenarna också ingår. Äldst i inventeringen är ovan nämnda eptafium. I övrigt ingår 4 gravvårdar från sent 1600-tal, alla utom 1 placerade inne i kyrkan, 3 från sent 1700-tal och 5 från tidigt 1800-tal.

Ingående i torntrappan finns ett fragment daterat 1699 över en okänd (Anders ?), död vid 95 års ålder (Ljungstedt 4). Invid porten mellan kyrkan och tornet finns ett fragment av en gravsten över Norrköpingsborgaren Israel Andersson Hagman, död 1689 (Ljungstedt 7). I koret finns en vackert utsirad häll med bortnötta data men som Ljungstedt daterar till 1680-1690-tal (Ljungstedt 8).

Intill södra kyrkogårdsmuren stod fram till i januari 2005 en vittringsskadad 1600-talsvård över Nils Nilsson i Berga (Bärga), korpral under Östgöta kavalleriet, död 1683.

Stenen blåste tyvärr sönder fullständigt under vinterstormen Gudrun i slutet av månaden. Lyckligtvis finns den dokumenterad av Sune Ljungstedt (Ljungstedt 11). Bilden visar vården dagen efter stormen.

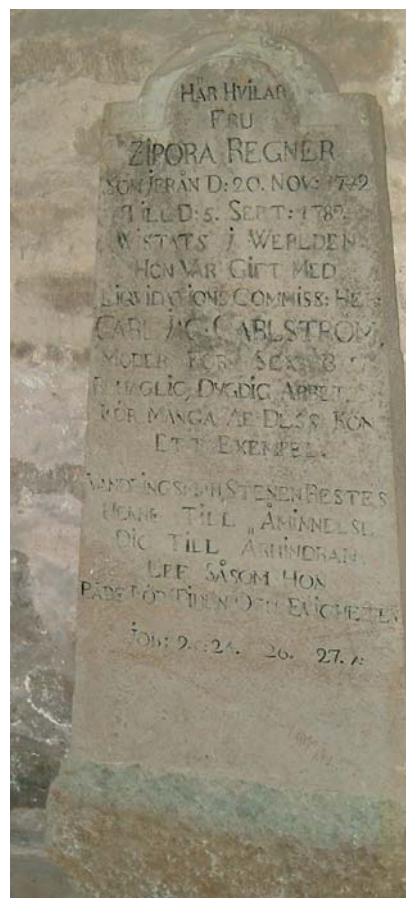
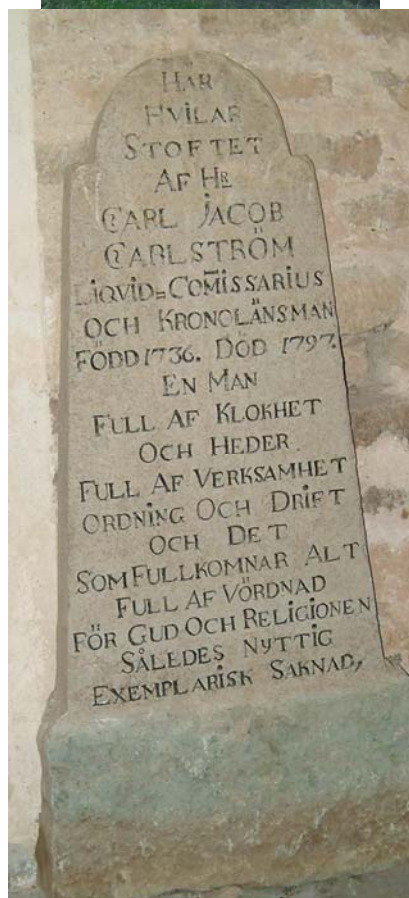
¹ I översättning: Här vilar den en gång ansedde och insiktsfulle mannen herr Nicolaus Johannes son från Haddatorp av förnäm Upplandsfamilj från Lindsbro i Wåla, född 1595. Efter olika uppdrag i yngre år levde han först för Carl hertig och även konung och därefter Johan hertig av Östergötland, och kung Gustaf Adolf ägnade han, förordnad inom förvaltningen av områden lydande under stiftsstyrelsen i Linköping, sin trohet och sitt nit ända in i ålderdomen. Av åldern allt mer tyngd bosatte han sig i sitt tidigare nämnda hem, till dess han av mycken ålderdomens och sjukdomens plåga, gick bort år 1644 efter att ha fyllt 69 år. Till hustru hade han Anna, dotter till kyrkoherden Johannes Mattiae från Norrköping, ett stort dygdemönster, sondotter till den i Fädenseslandets historia väl kände och i krigstjänst raske upplänningen Petrus, hövitsman under Gustav I, Född var hon år 1602 och ingick äktenskap med mannen 1620, med vilken hon fick 8 barn, först 5 döttrar, Margareta 1620, 30 oktober, Elisabeth 1624, 12 samma månad, Magdalena 1626, 24 december, Christina 1628, 5 aug, därefter tvenne söner, Johannes 1630, 6 maj och med samma namn Johannes den yngre 1633, 19 september och sist dottern Anna Christiana 1638, 10 augusti, som kort därefter avled. En kvinna märkt genom sin fromhet var denna moder, dag och natt, hemma och borta med högsta hängivenhet dyrkande Gud gick hon bort år 1648 i mars månad och ligger begravnen här tillsammans med sin make, Detta eptafium reste den äldre sonen åt sina synnerligen goda föräldrar, åt fadern, därför att han varit hans upphovsman och att därmed hans minne med sann vördnad skulle bevaras, och åt modern, därför att hon varit den synnerligen goda modern och att han avg henne varit älskad mycket högre än de övriga barnen och tack vare hennes försorg efter ett iordningställt stipendium sätts till Akademien och vad mera är, därför att hon under oändliga bekymmer under hela sitt liv igenom och till och med under sin döds kamp anförtrött denne sin sons välfärd åt Gud. Må därför hennes minne hos sonen vara tacksamt, heligt och vördnadsfullt. Må det leva kvar bland manliga och kvinnliga ättlingar i en lång följd.

Av de fem 1700-talsvårdar som Ljungstedt har med står i kyrkogårdens sydvästra hörn medan två är intagna i tornets vapenhus medan en fjärde, textlös vård är försvunnen.

Vården till höger, rest över comministern Tryséns hustru Christina Margareta Sääf 1755-1780 är den äldsta på plats bevarade gravvården i Slaka.

De två gravvårdarna i tornets vapenhus är resta över makarna Carl Jacob Carlström och Zipora Regner. Liquidcommissarien och kronolänsmannen Carlström var mannen bakom uppförandet av den nuvarande kyrkan och räknas som dess upphovsman.

Till de riktigt gamla vårdarna på ursprunglig plats kan också vården över befallningsmannen Jonas Sandström, död 1820, räknas. Vården står långt norrut på kyrkogården i ett område där äldre vårdar saknas helt.

På den södra delen av kyrkogården står Gålstadsgravarna, där 5 gravstenar ersatts med kopior. De två äldsta är daterade 1834 och 1840. De övriga kopiorna är daterade 1858, 1880 och 1903.

På Slaka kyrkogård finns 3 exempel på en speciell typ av kalkstensvård med kors. Den finns representerad i 3 exemplar, 1 vardera enkelt, dubbelt och tredubbelt. Dateringarna varierar mellan 1840-tal och 1912. Vården med det dubbla korset är numera svårt skadad, men ser på Sune Ljungstedts teckning från 1988 ut exakt som de båda andra.

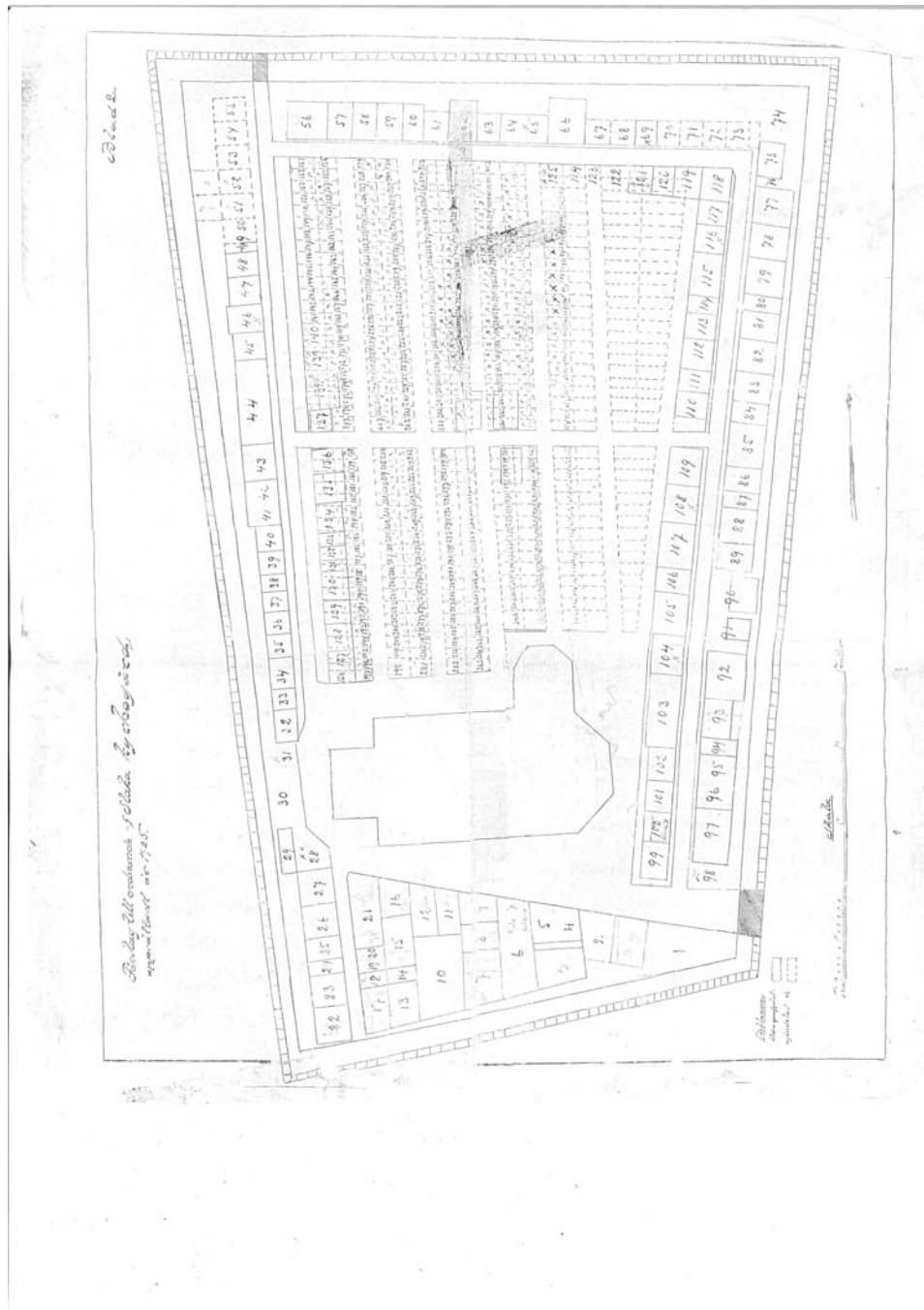

Enkelt kors, grav 78 kyrkoherden Svanberg död, 1912, Dubbelt kors, grav 22, syskonen Lagerfeldt döda 1843-44. Tredubbelt kors, grav 83, syskonen Brita Jönsdotter d 1885, N Jönsson d 1885 och Sophia Pettersson född Jönsdotter, död 1881.

En tragisk familjehistoria berättas av en hög obelisk på södra kyrkogården. Den är rest över Lantbrukaren Johan Pettersson i Åsmestad och dennes hustru döda 1873 respektive 1883. På baksidan står namnen på alla deras sex barn, samtliga döda i ung ålder. En egen vård har yngste sonen lille Ale, fått. Han var född i Nevada och dog vid 5 års ålder hemma i Åsmestad. Gården ärvdes av Johan Pettersson bror, vilkens familj också är begravd i samma område.

Sammantaget finns 15 vårdar bevarade på ursprunglig plats från 17- och 1800-tal.

Gravkartan 1925 över Slaka kyrkogård. Kyrkogården har samma geografiska utsträcknings som idag och som den hade 1699. Av kartan framgår att stora delar av nuvarande struktur fanns på plats redan 1925. Bland annat de mycket stora gravplatserna söder om kyrkan och längs kyrkogårdens utkanter. Störst skillnader finns i det inre området norr om kyrkan. 1925 fanns här endast raka långa gravrader med gravar på linjen. De fyra östligaste gravlinjerna är onummerade och tycks ännu inte ha tagits i bruk. I detta område har numera häckar arrangerats till halvslutna firsidiga rum. Det är också här som ett stort antal linjegravar bevarats. Observera att det 1927 invigda gravkapellet också saknas på kartan.

Den likbod som står direkt söder om södra kyrkogårdsmuren uppfördes efter beslut 1927.

1938 genomfördes en sänkning av kyrkogårdsmuren, i dess nordöstra hörn. Skälet var att den höga muren skymde trafiken på gamla Kalmarvägen som på den tiden var huvudleden mot Kisa och Småland.

Ett par foton i läns museets arkiv, tagna av Bengt Cnattingius 1938 visar den norra delen av kyrkogården. Ett av dessa, taget relativt nära kyrkan, visar en kyrkogård utan särskilt många synliga gravvårdar. Inga grusgångar syns och gräset är relativt högt. En annan bild tagen längre norrifrån visar att en nordsydlig allé med höga träd löpt i innanför den kringgående grusgången. En samtida bild tagen från söder visar en tät men relativt ung trädkrans planterad längs södra muren.

1950 uppfördes en minnesvård över kyrkoherden, lektorn och fornforskaren Johan Haqvin Wallman (1792-1853). Detta efter att platsen för hans grav kontaterats vara en liten gravkulle intill östra muren. Wallman var under livstiden en betydelsefull person inom utvecklandet av skolan i Slaka och i bygdeforskningen på orten. Vården (grav 91a) restes alltså 97 år efter Wallmans död.

1970 genomfördes en uppmätning av på kyrkogården framkomna murlämningar (Nilsson 1971). Murarna hade påträffats vid gravgrävning på platserna 167-68. På grund av det trånga schaktet gick det inte att avgöra vad murarna hade haft för funktion. Nilsson föreslår en murad grav eller en medeltida avgränsningsmur men avstår från tolkning.

1993 genomfördes en arkeologisk undersökning på kyrkogården under ledning av Göran Tagesson, Östergötlands läns museum (Rapport Tagesson 1993). Undersökningen berodde på schaktningar för VA och berörde området öster och söder om kyrkan längs ett schakt från sakristians östra vägg runt kyrkan på södra sidan och ut till västra kyrkogårdsmuren.

Undersökningen var inriktad på att finna medeltida gravar, men det 40-tal gravar som påträffades var yngre, sannolikt från 1600- och 1700-talen. Flertalet skelett var dåligt bevarade men i enstaka gravar påträffades smycken och textilrester. Någon närmare osteologisk undersökning gjordes inte av skeletten, som återbegravdes. En särskild kategori gravar utgjordes av enkla gravar utan kistor, dessa innehöll små individer, sannolikt bar och var koncentrerade till området vid kyrkans sydsida, särskilt kring sydingången. Något som tydde på att ett särskilt barnkvarter funnits här.

BESKRIVNING AV KYRKOGRÅDEN

Slaka kyrkogård är en stor landsbygdskyrkogård belägen sydväst om Linköping.

Allmän karaktär

Slaka kyrkogård är en stor traditionell landsbygdskyrkogård under långsam omvandling till en tätortskyrkogård. Kyrkogården har en ålderdomlig inramning och en tydlig ståndsuppdelning med de påkostade gravarna söder om kyrkan och längs utkanterna, medan de mindre och billigare platserna ligger på norra kyrkogårdens inre. Gravplatserna söder om kyrkan är knutna till speciella gårdar och familjer som Gålstad, Naterstad och Berga, ett ålderdomligt drag från tiden före den ståndsuppdelade kyrkogårdens införande.

Under senare år har en växande andel gravar med anknytning till de framväxande förorterna Lambohov och Mjärdevi tillkommit vilket inneburit att ett tillskott av moderna gravvårdar påverkade av begravningstraditioner i andra länder tillkommit. Dessa är ofta i avvikande material, som olika slag av marmor och är ofta försedda med bilder av den avlidna.

Till karaktären av landsbygdskyrkogård bidrar också trädkransen och kyrkogårdsmuren med den imponerande grinden i empiristil.

Omgärdning

I väster finns en kyrkogårdsmur med släntad insida bestående av c 4 skift av 0,3-0,8 m stor gråsten infogad utan bruk. Västmuren är förlängd mot söder och fortsätter en god bit förbi kyrkogårdens utbredning. I trädkransen som är under föryngring sedan länge ingår 14 träd av mycket varierande ålder, från över 100 år till helt nyplanterade.

I norr finns en kyrkogårdsmur av samma uppbyggnad som i väster. Muren är delvis utrasad och behöver ses över. Trädkransen är också här under föryngring sedan länge och består av 11 träd av högst varierande ålder.

I öster har muren ut mot gamla kalmarvägen samma karaktär som i väster och norr, men är i bättre skick. Trädkransen består av 13 träd i varierande ålder.

Sydymuren är av helt annat slag. Den har släntad insida och en 1 m hög utsida uppbyggd av två nivåer av 0,1-1,0 m stor sten med överliggare av huggen gatsten. Trädkransens 6 träd är alla utom 1 nyplanterade. Sydymuren avslutas vid bisättningsbyggnaden.

Ingångar

I norra muren finns längst västerut en mindre öppning bestående av en enkel smidesjärnsgrind spjälornament i två nivåer och ett vågband på krönet. Den står mellan enkla fyrsidiga granitstolpar. Grinden leder ut till en enklare bruksväg och används mycket sällan.

Huvudingången finns längst i sydväst. Grinden är ett empirarrangemang med en dubbel smidesgrind i mitten som står mellan två höga runda vitsputsade grindstolpar. Dessa har en rund plåthuv och en ritsad dekor. Grinden har en rik dekor av spjälor och vågband i tre nivåer. Mittgrinden flankeras av två smala enkelgrindar i smide som i sin tur står mellan mittgrindstolparna och två firsidiga putsade grindstolpar. Dessa har en speciell form med lutande tak inåt och är betydligt lägre än mittgrindstolparna. Grindarna är höga och smala och har samma ornering som mittgrindarna. De är sannolikt aldrig avsedda att öppnas.

I söder har en enklare öppning ut mot parkeringen relativt nyligen tillkommit. Den består av en öppen smalare murad genomgång i muren. Den består av tegelstensstora kalkstenar med full murhöjd på utsidan avtrappad insida. Längst i sydväst finns en enklare ingång som uppstår i mellanrummet mellan västmuren och bisättningsbyggnaden. Denna används för transporter av avfall mm från kyrkogården.

Vegetation

På södra kyrkogården finns ingen vegetation förutom den i omgärdningen bevarad. Tidigare har rygghäckar funnits på ett par av gravlinjerna, men dessa är relativt nyligen borttagna liksom de höga tujor som stod runt grav 11-12.

På norra kyrkogården är den västra delen arrangerad med rygghäckar i nord-sydlig riktning. Gravlinjerna är 8 stycken, delade av 4 rygghäckar som sträcker sig längs hela kyrkogårdens bredd, avbrutna av den öst-västliga grusgången som delar den norra kyrkogårdsdelen i två halvöar. Längst i väster finns en 0,4 m hög spirea som är borttagen norr om mittgången. Därefter följer 3 stycken 0,6 m hög tujor.

I öster bildar en 0,6 m hög tuja halvslutna rum. Hela det nordöstra området omges av en häck på alla sidor utom i söder. Mitt på södra sidan löper en gång in i området. Via korta tvärsrällda häckar i samma material bildas 4 slutna och ett öppet rum. I sydöst finns en 0,6 m hög tuja längs kvarterets utsida. In mot väster finns ingångar till 4 slutna och ett öppet rum.

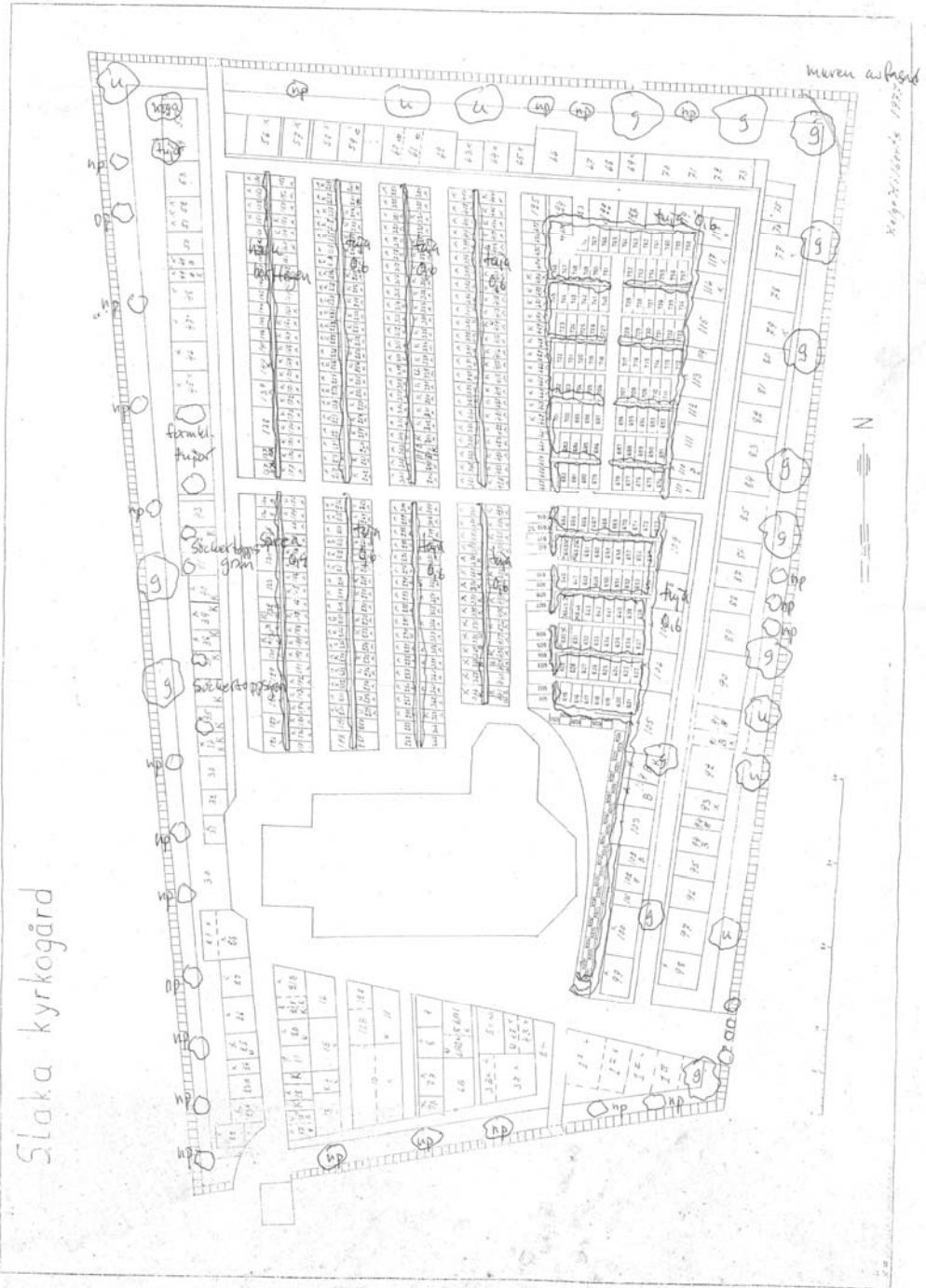
Längs med västmuren finns 2 större grusgravar med flankerande sockertoppsgranar och lika många med höga tujor.

Gångsystem

Samtliga gångar består av naturgrus. Gången från huvudgrinden fram till kyrkans västra ingång och motsvarande gång från parkeringen har en hårdgjord yta (trädgårdsplattor) i mitten, för att öka åtkomligheten med rullstol.

Gravvårdstyper

Längs västra utkanten finns gravvårdar med utpräglad högre ståndskaraktär. Flera är grusade och mycket stora. Gravvårdarna är oftast höga och smala. Samma företeelse finns också på norra och östra utkanten, dock inte fullt så uttalat. Den södra kyrkogården är gårdsuppdeldad med flera mycket ålderdomliga vårdar, blandat med yngre från samma gårdar. Fem vårdar tillhörande Gålstad är kopior av äldre vårdar som stått på platsen tidigare. Den äldsta vården på plats är från 1782 och står strax innanför huvudgrinden. Bland de övriga vårdarna finns ett par grusade gravar med höga smala vårdar (Bergagravarna). Bland Åsmestadsgravarna finns en hög obelisk från sent 1800-tal med en tillhörande barngrav i form av en öppen bok.

Vegetation och grusgångar

Slaka kyrkogård

I trädkransen betecknar *g*, gammalt träd, *u* ungt träd och *np* nyplanterat träd.

I det nordvästra hörnet av kyrkogården, med utsikt över Lambohov, finns två stora stenramsgravar. Den ena med ett svart högt kors och den andra med en hög smal vård och en liggare mellan höga tujor. Vårdarna är resta över Lambohovs sista ägarfamiljer Greven och översten J H Sinclair och hans arvtagare majoren Fredrik Cederbaum.

En särskild typ av kors finns på kyrkogården. Samma korsvariant finns i en enkel, en dubbel och en tredubbel variant. De är daterade mellan 1843 och 1912.

Innanför häckarna i den nordöstra delen av kyrkogården har ett flertal enklare linjegravar bevarats. Dessa består dels av små svarta liggande vårdar och dels av enkla träkors.

Till vänster. Nya gravstenstraditioner, vård i vit marmor med porträtt och text på svenska och arabiska över ett mycket litet barn. Gravvården är typisk eftersom de för Sverige nya gravtraditionerna ofta använder avvikande stenmaterial, porträtt på den döde och är flerspråkiga. Till höger. Ungefär hälften av de bevarade linjegravarna består av denna typ av enkla träkors.

Framförallt i nordöst, men också på hela kyrkogården finns ett ökande inslag av gravar med främmande gravtraditioner. Dessa har ofta vårdar i avvikande material, ofta påkostad marmor, porträtt av den döda och text på flera språk. Dessa representerar ett nytt inslag i den gamla bondebygden.

Titlar är relativt vanligt förekommande på gravvårdarna, särskilt i högre ståndsområdet i söder där de flesta bär titeln hemmansägare eller lantbrukare (13 av 22). Sett över hela kyrkogården förekommer lantbrukare/hemmansägare 31 gånger. Andra tital knutna till jordbruket är rusthållaren (1 gång), samt enkan och hustrun (1 gång vardera) som syftar på en kvinnlig hushållsföreståndare.

Slaka ligger invid det gamla militära övningsfältet och många av gårdarna i socknen har varit officers och soldatboställen. Flera titlar av detta slag förekommer också, samtliga utom grenadjären (2 gånger), endast en gång vardera, översten, majoren (båda från Lambohovsgravarna), kapten, löjtnant, furiren och fanjunkaren.

Kyrkan folk representeras av 7 titlar. Kyrkoherden och komministern förekommer 2 gånger var medan comministerfru, kyrkovaktaren och den ovanliga titeln orgeltramparen förekommer 1 gång vardera. Sistnämnda titel kan dock betraktas som lite av ett skämt och avser ett lokalt original som var mångsysslare och levnadskonstnär.

Bland övriga titlar finns några av högre ståndskaraktär som greve, direktör, grosshandlaren, docent, representant och den ålderdomliga befallningsmannen (samtliga 1 gång).

Några har tydlig hantverkar eller arbetarkaraktär som smeden/smidesmästaren (2 st), sysslomannen, kusken, väghyvelföraren, lantbrevbäraren och plåtslagarmästaren, samtliga 1 gång vardera.

Historiska monument kan också enkla gravvårdar som Karstorsstenen vara. Den har gravnummer 085 och står vid östra muren.

Stenen visar hur utbredd barnadödligheten kunde vara i idag ganska bagatellartade sjukdomar med de enkla hygieniska möjligheter som stod till buds.

Barnen Larsson led alla av den vanliga barnsjukdomen krupp, lätt botad med dagens hygieniska förutsättningar, då dödlig.

Kyrkogårdsvaktmästaren berättar att då föräldrarna varit i Slaka kyrka för att begrava Nils, fann man att Margit avlidit av ett anfall, medan de varit borta. De två kvarvarande syskonen avled av samma orsak 1916 och 1917.

Minneslund

-

Byggnader

Bisättningsbyggnaden uppfördes i kyrkogårdens sydvästra hörn 1927. Den är byggd av slaggsten och vitputsad med enkupigt taktegel. Porten är brunbetsad med rundad överdel. Vid inventeringstillfället hade stormen Gudrun åstadkommit stora skador i putsen på byggnadens södra gavel, se bild till vänster.

Övrigt

-

Kulturhistorisk bedömning

Slaka kyrkogård är en stor landsbygdskyrkogård stadd under långsam förändring till att bli en stadsnära tätortskyrkogård. Utvecklingen speglas via den gårdsuppdelade södra delen av kyrkogården, den ståndsuppdelade yttre och inre delen av norra kyrkogården och de tillkommande nya gravvårdarna av vilka många medfört begravningstraditioner från andra länder. Kyrkogården spelar samhället och dess utveckling, liksom begravningstraditionen från slutet av 1700-talet fram till idag.

Slaka kyrkogård är anlagd intill en tingsplats och ett flertal runstenar har stått vid denna. Tre stycken, varav två med runslingan avbildar en enklare stavkyrka finns kvar på kyrkogården och i kyrkan. Flera äldre gravvårdar har historisk anknytning. Bland dessa de två till vapenhuset inflyttade vårdarna över kronolänsmannen C J Carlström och hans hustru. Carlström var ansvarig för ombyggnaden av kyrkan i slutet på 1700-talet. Inmurad i södra väggen finns också ett epitafium med text av förre riksantikvarien Johan Hadorph rest över dennes föräldrar, döda på 1640-talet. Till de historiskt viktiga vårdarna kan också minnesstenen över kyrkoherden och fornforskaren JH Wallman räknas. Wallman var bland annat ansvarig för skolväsendet i socknen, när detta tog sin början. Han avled redan 1853, men stenen restes 1950. Karstorpsgraven är en enkel gravsten över fyra syskon, alla döda av krupp inom loppet av två år. Stenen visar hur en idag relativt ofarlig barnsjukdom tidigare skördade offer med begränsade hygieniska förutsättningar som förelåg.

Kyrkogården har haft samma utsträckning som idag sedan åtminstone 1699. Inramningen består av en kyrkogårdsmur med en praktfull empirport i sydöst och en trädkrans stadd under långsam föryngring. Kyrkogårdens form gör att grusgångarna sannolikt är desamma som under 1800-talet.

Längs västra utkanten finns gravvårdar med utpräglad högre ståndskaraktär. Flera är grusade och mycket stora. Gravvårdarna är oftast höga och smala. Samma företeelse finns också på norra och östra utkanten, dock inte fullt så uttalat. Den södra kyrkogården är gårdsuppdelad med flera mycket ålderdomliga vårdar, blandat med yngre från samma gårdar. Fem vårdar tillhörande Gålstad är kopior av äldre vårdar som stått på platsen tidigare. Den äldsta vården på plats är från 1782 och står strax innanför huvudgrinden. Bland de övriga vårdarna finns ett par grusade gravar med höga smala vårdar (Bergagravarna). Bland Åsmestadsgravarna finns en hög obelisk från sent 1800-tal med en tillhörande barngrav i form av en öppen bok.

I det nordvästra hörnet av kyrkogården, med utsikt över Lambohov, finns två stora stenramsgravar. Den ena med ett svart högt kors och den andra med en hög smal vård och en liggare mellan höga tujor. Vårdarna är resta över Lambohavs sista ägarfamiljer Greven och översten J H Sinclair och hans arvtagare majoren Fredrik Cederbaum.

En särskild typ av kors finns på kyrkogården. Samma korsvariant finns i en enkel, en dubbel och en tredubbel variant. De är daterade mellan 1843 och 1912.

Innanför häckarna i den nordöstra delen av kyrkogården har ett flertal enklare linjegravar bevarats. Dessa består dels av små svarta liggande vårdar och dels av enkla träkors.

Titlar på gravvårdar kan berätta mycket om en bygds historia. I fallet Slaka dominerar titlar som hemmansägare eller lantbrukare stort, särskilt på de äldre vårdarna. Här finns också ett relativt stort antal militära titlar vilket är en spegling av att många av gårdarna i socknen varit officers och soldatboställen. Det stadsnära läget har också medfört att en relativt stor andel hantverkare och akademiker finns med.

Källor:

Flera författare: Slaka, en östgötasocken i ord och bild. 1950

Broocman C F. Beskrifning öfver the i Östergötland..... . 1760.

Faksimilutgåva 1993.

Brate E. Östergötlands runinskrifter. Stockholm 1911.

Feldt Ann-Charlott. Rapport ÖLM 2005. Från natursten till rosa puts.

Byggnadsarkeologisk undersökning, Slaka kyrktorn, Slaka socken, Linköpings kommun, Östergötlands län.

Kulturmiljövård 6/98. Riksantikvarieämbetet. Stockholm 1989.

Kyrkobeskrivning för Slaka kyrka. (Gunnar Lindkvist 1988)

Nilsson Catharina: Rapport Riksantikvarieämbetet UV; Murrester på Slaka kyrkogård. 1970

Nisbeth 1997) Utgiven av Linköpings stiftsråds Kyrkobeskrivningsnämnd.

Kyrkogårdens gröna kulturarv. Stad&Land. Movium/inst för landskapsplanering.

Sveriges lantbruksuniversitet nr 103/1992.

Ridderstad A. Östergötlands beskrivning. Andra delen. Stockholm 1918.

Tham W. Beskrifning öfver Linköpings län. Förra delen Stockholm 1854. Andra delen Stockholm 1855.

Theorell A, Wästberg P, Hammarskiöld H (foto). Minnets stigar. En resa bland svenska kyrkogårdar. 2001.

Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919. Theorell A, Wästberg P, Wadsjö H (red). Kyrkogårdskonst. Stockholm 1919.

Widegren PD. Försök till en ny beskrivning över Östergötland. Första bandet 1817.

Andra bandet 1828. Faksimilutgåva 1993.

Östergötlands läns museums topografiska arkiv.

Muntliga uppgifter: Nuvarande kyrkvaktmästare Monika Karlsson och hennes företrädare och far. Slaka hembygdsförening.

www.lantmateriet.se. Lantmäterikartor från 1699 och 1807.

www.kulturavostergotland.se.

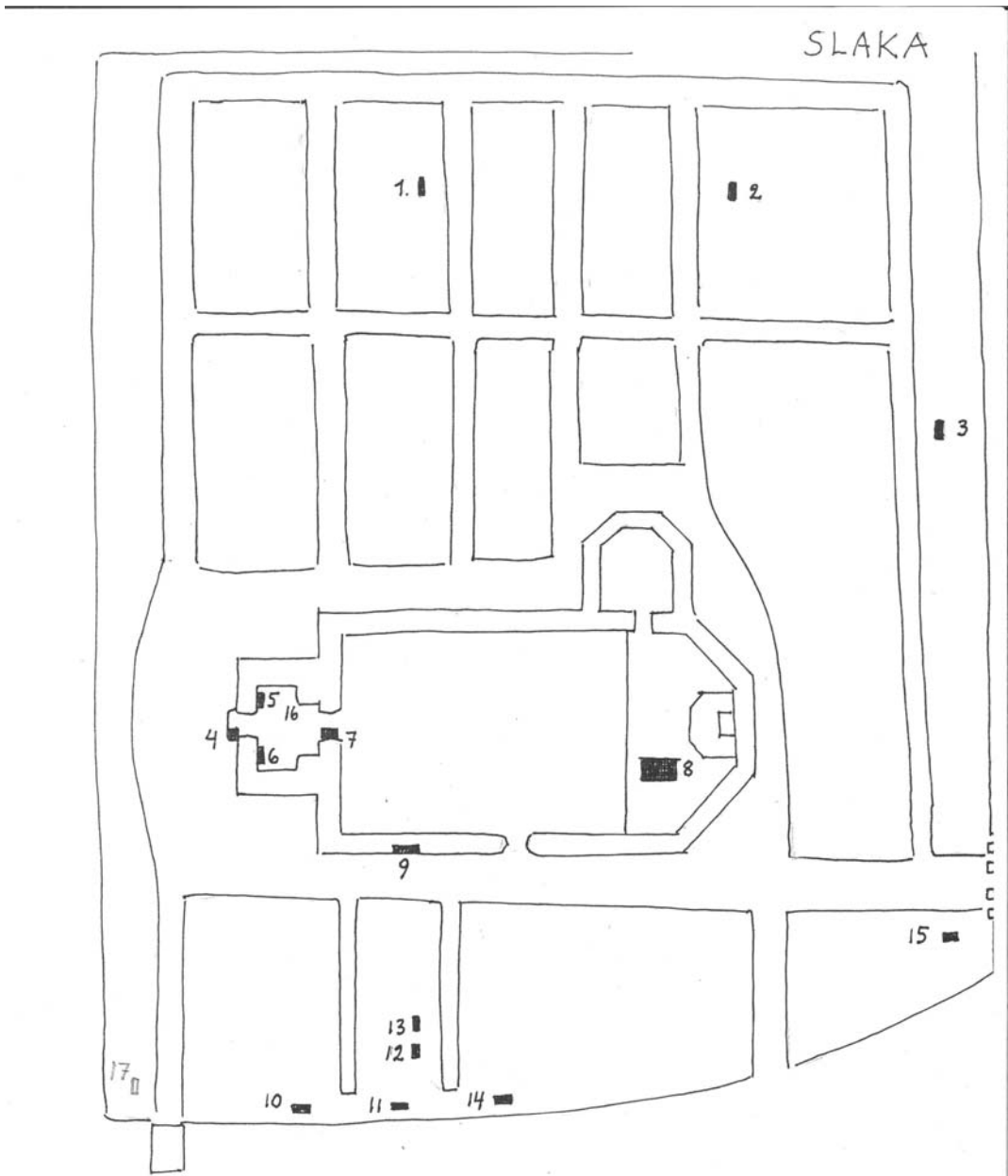
BILAGA

Utdrag ur Sune Ljungstedts gravstensinventering, Slaka

Äldre gravstenar, jfr. planskiss över kyrkogården ^{SLAKA}

1. Befallningsman Jonas Sandström, 1746-1820.
2. Utan text, samtidig med nr 1 ?
3. Minnessten, rest 1950, över J.H. Wallman, 1792-1853.
4. Fragment, okänd (Anders?) död 1689 vid 95 års ålder
5. Liquid. Commiss. C. J. Carlström, 1736-1797
6. Hustrun Zipora Regné, 1742-1789
7. Fragment från 1689. Israel Andersson Hagman, borgare i Norrköping (jfr 4)
8. Häll med bortnötta data, ca 1680-90-tal.
9. " över J. Hadorphs föräldrar
10. Runsten (jfr Brate nr 121)
11. Otydlig text, datering 1699
12. Nämndeman Nils Johansson i St. Gålstad, 1753-1834
13. Hustrun Anna Stina Nilsson - " - död 1840
14. Runsten (jfr Brate nr 118)
15. Comminister Tryséns fru Christina Marg. Sääf, 1755-1780
16. Runstens fragment i vapenhuset (jfr Brate nr 117)

24.4.1984 S.Lj.

Planskiss över kyrkogården. Siffrorna visar platserna för vissa äldre gravstenar.

24.4.1984 S.Lj.

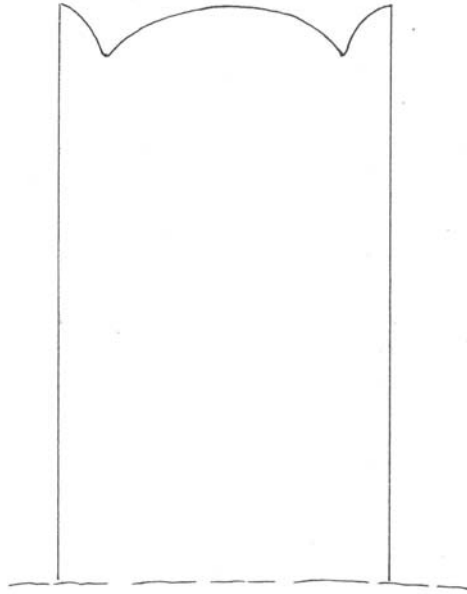
SLAKA I.

140 x 73 x 14 cm, röd kalksten

24.4.1984 S.Lj.

SLAKA 2

120 x 69 x 9 cm, grå kalksten, text saknas

24.4.1984

S.L.J.

Ej återfunnen vid inventeringen 2004-05.

SLAKA 4 och 7

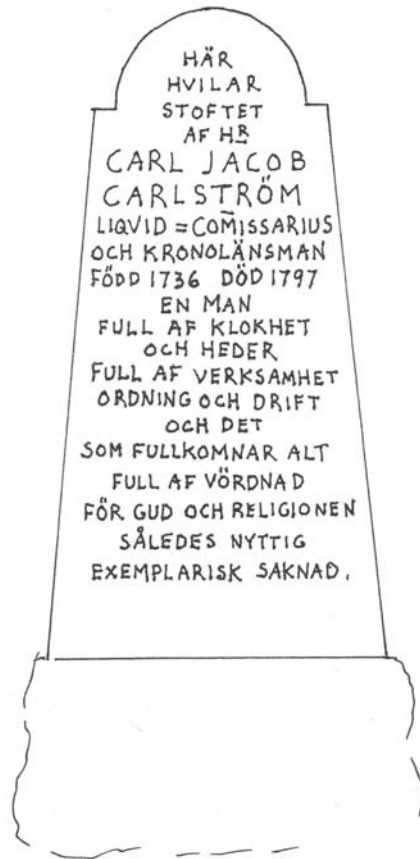
1689 DEN 4 OCTOBER
I 95 ÅLDERS ÅHR.
HANS KIÄRA HUSTRO
A MATRONA H: ANN
TER FÖDA: 1600 I'
MAKA 65 ÅHR
TH 3 AH
O 16 DEN
S

DERAS K. SON JSKALL
NDERSON HAGMAN
BORGARE I NORKÖPING
ANNO 1689

4/ 45 x 68 cm
7/ 68 x 84 cm grå kalksten

24.4.1984 S.Lj.

Gravsten av grå kalksten, rest mot väggen i vapenhuset.
Texten ifylld med svart färg.

128 (+40) x 46-67

28.9.1983

S.Lj.

Gravsten av grå kalksten, rest mot väggen i vapenhuset.
Texten en gång ifylld med svart färg.

140(+30) x 50-70 x 14 cm

28.9.1983 S.Lj.

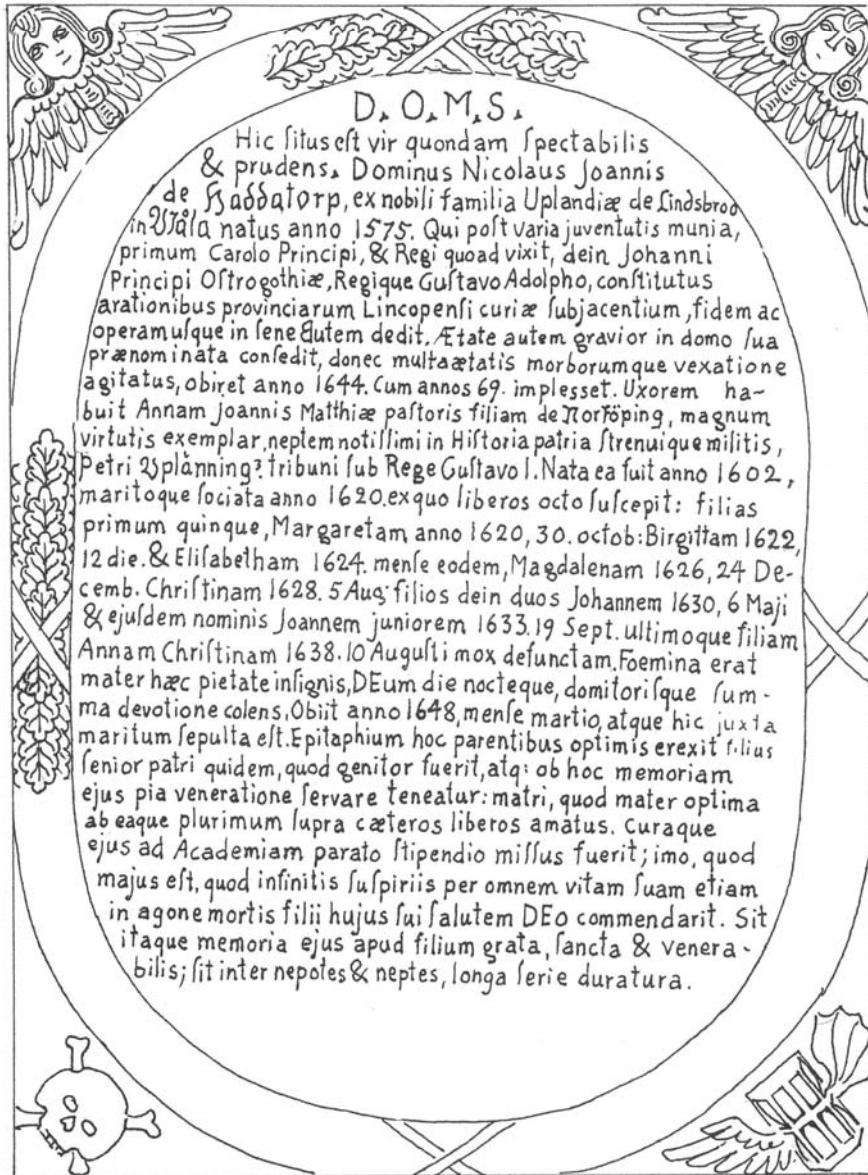
Philippbrevet Cap 3 , v 20,21

Gravhäll av röd kalksten i korgolvet
Text nästan helt bortnött (1680-90-tal)

51 cm elvarunden

180 x 118 cm

28.9.1983 S.Lj.

230 x 170 cm
grå kalksten

19.7.1971--24-25.4.1984 S.Lj.

127(117) x 55 x 12 cm, grå kalksten, starkt vittrad

25.4.1984 S.Lj.

Vården blåste sönder vid stormen Gudruns härjningar i januari 2005 och består numera bara av skärvor.

SLAKA 12

Baksidans text:

IAG VET ATT MIN
FÖRLOSSARE LEFVER
OCH HAN SKALL PÅ
SISTONE UPVÄCKA MIG
AF IORDEN. 108 19. 25

100 x 34-45 x 10 cm , grå kalksten
texten nyligen ifylld med svart färg

24.4.1984 S.Lj.

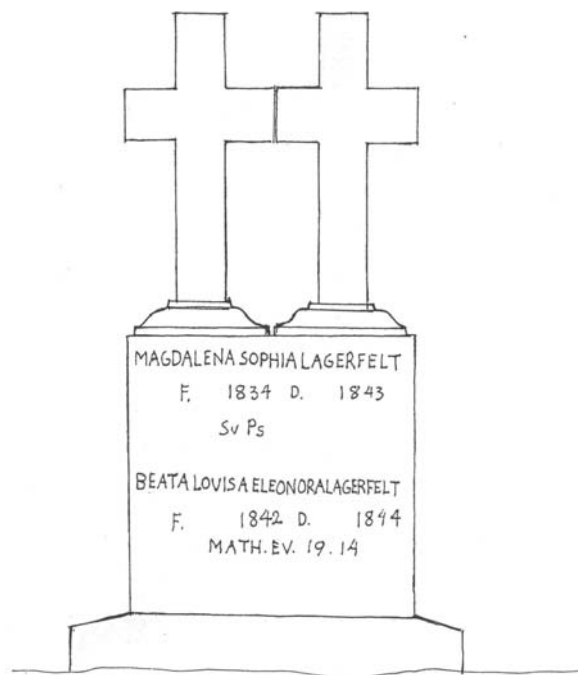
Gravsten av röd kalksten, rest i kyrkogårdens SÖ hörn.

122 x 62 - 72 x 9 cm

28.9.1983

S.Lj.

SLAKA 17

125 (135) x 60 cm, kolmårdsmarmor

12.9.1988 S.Lj.

Vården är skadad efter 1988. Korsen är avbrutna och texten helt oläslig.

EXEMPEL PÅ GRAVVÅRDAR AV KULTURHISTORISKT INTRESSE

Alla gravvårdar bär på sin historia och kan berätta om en person, en familj, stilhistoria och begravningstraditioner. I rapporten anges exempel på typer av gravvårdar som av olika anledningar bedöms som kulturhistoriskt värdefulla. Generellt gäller att ålderdomliga gravvårdar från tiden fram till 1850 ska föras in i kyrkans inventarieförteckning. Detta gäller även gravstaket och gravvårdar i gjutjärn och smidesjärn liksom äldre vårdar av trä. Många andra gravstenar har också ett kulturhistoriskt värde som kan kopplas till gravvårdens utförande så som material, konstnärligt utförande eller till en person med person- eller lokalhistoriskt intresse.

I inventeringen ingår i de flesta fall enbart gravvårdar ute på kyrkogården. I flera kyrkor finns det trävårdar, smidda järnkors eller gravvårdar i kalksten från 1600-talet som är inställda i kyrkan, gravkapellet eller klockstapeln. Dessa har naturligtvis oftast ett mycket stort kulturhistoriskt värde och bör tas med i kyrkans inventarieförteckning.

Förklaring till exempellistan

Exempellistan är indelad i två delar. Den första delen som innehåller uppgifter om kyrkogård, kvarter, gravnummer, material, efternamn, hemvist och årtal är en identifikationsdel. Under den andra delen anges en kulturhistorisk notering med uppgift om titel, gravplats, gravvård och övrigt. Dessutom noteras eventuella skador och andra anmärkningar.

Kvarter: anges endast i de fall då kyrkogården är indelad i kvarter.

Numrering: görs efter gravkartan. Ofta kan det vara svårt att exakt lokalisera gravnumret, då gravbredd kan variera och många gravnummer intill varandra saknar gravvård. Att gravnumren ofta börjar med "0" beror på att datorn ska kunna sortera materialet i rätt ordning. I vissa fall står äldre gravvårdar utan gravnummer bland övriga gravar och då ges de t ex beteckningen "onumr. S om 042". Stenar som står undanställda och bedöms ha ett kulturhistoriskt värde ges nya nummer: "ÖLM 1, ÖLM 2 o s v".

Material: Här anges vårdens material. Beteckningen "granit" används utan närmare specifikation av olika typer. Stenens färg förkortas **sv** (svart), **gr** (grå), **r** (röd), **gr/r** (grå/röd) osv.

Efternamn: I allmänhet det första efternamnet som står på gravvården.

Hemvist: Det geografiska namn som står på gravvården. Det kan röra sig om bynamn, gårdsnamn eller namnet på en mindre fastighet. I undantagsfall är det namnet på en plats som inte ligger i socknen.

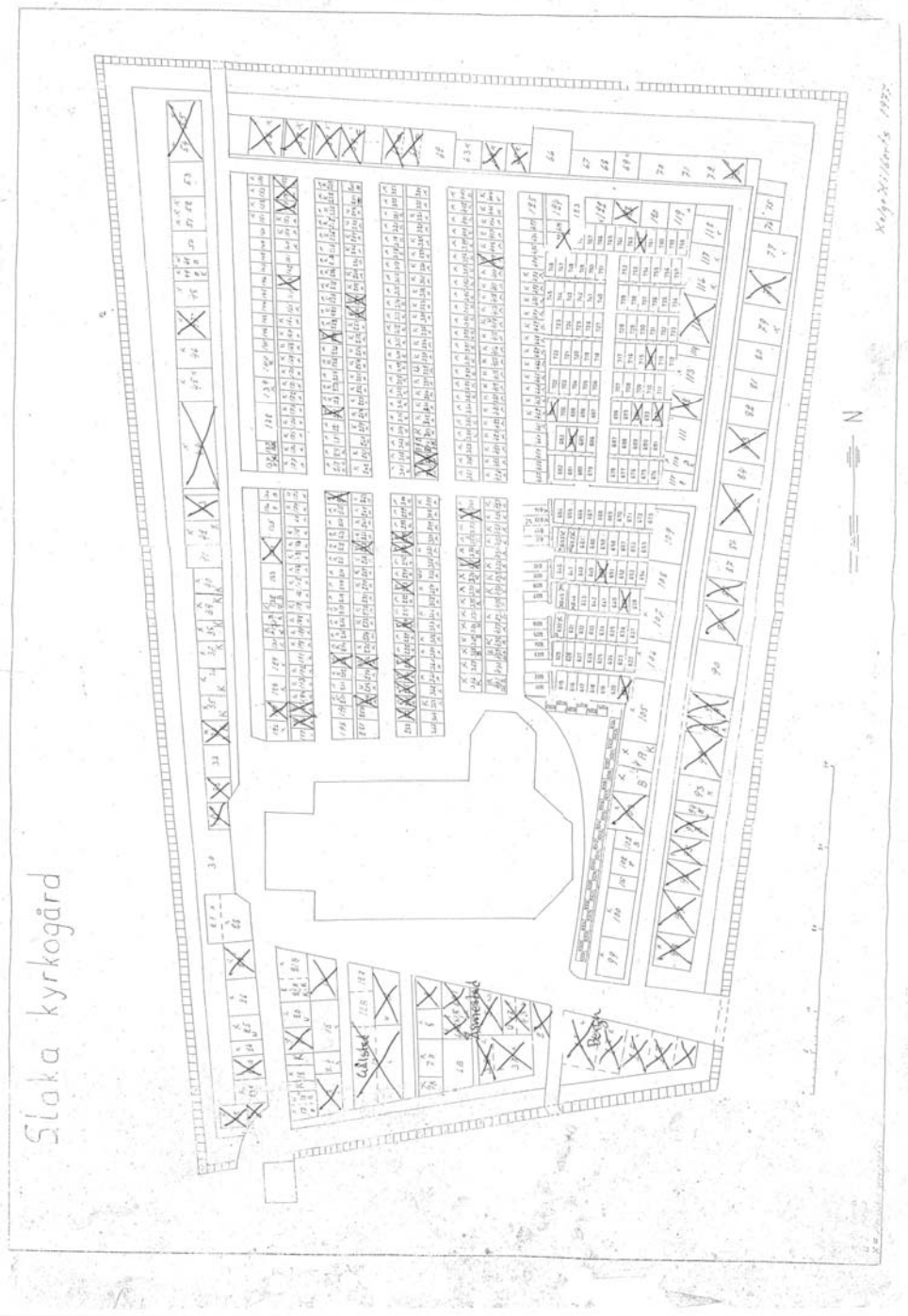
F:a årtal och **S:a årtal:** anger det tidigaste respektive senaste dödsåret som står på gravvården. Är det endast ett årtal angivet står det i F:a årtal.

Titel: Samtliga yrkestitlar samt hemmansägare, rusthållare m m. Dessa gravvårdar bedöms ha ett kulturhistoriskt intresse oavsett vårdens ålder.

Gravplats: Gravplatsen är omramad av stenram, häck, järnstaket eller kedja. Själva gravplatsen är i allmänhet täckt med grus men i vissa fall med gräs. I de fall det rör sig om en större familjegrav med flera gravvårdar görs en beskrivning av själva gravplatsen bara en gång.

Gravvård: Speciella typer av gravvårdar som t ex gjutjärnskors, träkors, häll, sköld, ålderdomlig sten m m.

Skada: Notering om eventuell skada, t ex rost på en gjutjärnsvård eller på ett järnstaket, sprucken kalkstensvård o dyl. Här noteras även om det är ovanligt mycket lava på framför allt kalkstensvårdarna.

Exempel på gravvårdar med kulturhistoriskt intresse
Slaka kyrkogård
Exemplen markerade med kryss.